

Türkiye Kurak Bölgeler Çiftçisine « Güç » Temini Meselesi

Doçent Dr. Erol Tümertekin

Türkiye'de senenin mühim bir kısmında kurak şartların hüküm sürdüğü geniş bölgeler vardır [1]. Bu bölgeler — şüphesiz mevzii istisnalar meydana getiren bazı yüksek alanlar hariç — kurak devrenin şiddet ve süresine göre, sırasile Güneydoğu Anadolu, Ege ve Akdeniz sahil kuşağı, İç Anadolu ve Trakyanın orta ve güney kısmıdır.

Bu bölgelerde ziraat hayatı bakımından başlıca iki nevi faaliyet vardır : sulanabilen mahdut alanlarda görülen kıymetli sanayi bitkileri, meyveler yetiştirilen *sulu ziraat* ve bu sulanan alanlar haricinde kalan, hemen münhasıran hububat ekimine yönelmiş olan *kuru ziraat*.

Kuru ziraat alanları, kurak bölgelerimizde ekilen toprakların hemen hemen % 90 mı teşkil eder. Kurak bölgelerimizde yapılan bu kuru ziraat hemen sadece, sulama tatbik edilmemesi ve bilhassa her yıl toprağın arka arkaya ekilmemesi ve kurak şartlara en iyi intibak eden hububat türlerinin yetiştirilmekte olması bakımından, halen ileri bir ziraat tekniğine sahip memleketlerin kurak bölge-

[1] Ali Tanoğlu : «Türkiyede kuraklık indisleri», Türk coğrafya dergisi, Yıl 1, sayı 1, 1943, s. 36-41.

Sırrı Erinc : Climatic types and the variation of moisture regions in Turkey», The Geog. Review Vol. XL, Num. 2.1950. s. 224-235.

Erol Tümertekin : «Türkiye kurak bölgelerinde buğday yetiştirme devresi ile kurak devre arasındaki zaman münasebeti» Türk coğrafya dergisi Yıl XII, sayı 13-14, 1955, s. 107-125.

Erol Tümertekin : «Türkiyede kuraklık indisleri 1930-1951» 9. Coğrafya Meslek Haftası (22-29 Aralık 1954 Tebliğler Konferanslar. 1955, s. 107-112).

Erol Tümertekin : Time relationship between the wheat growing period and dry months in Turkey» Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul, International Edition. Num. 2, 1955, s. 73-84.

terinde (bilhassa Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Rusya..) tatbik edilmekte olan kuru ziraat (Dry Farming)'e benzetilebilir. Bugün, artık sadece toprakda su toplama hedefini gütmeyip, aynı zamanda toprak muhafazası metodlarındaki gayelerle birleşerek, ziraat yapılan arazide «su ve toprak muhafazası» gayesini hedef tutan modern kuru ziraat tekniği henüz memleketimize girmemiştir.

Kurak bölgelerde ziraate istikrar temin edecek başlıca çare olan «sulama» mn yanında, modern kuru ziraat metodu bu bölgelerde nisbeten ziraatte istikrar temin eden, hiç değilse şiddetli kurak devrelerin zararını hafifleten bir sistem halindedir. Bu metodun mahiyeti, tatbikatının geçirdiği safhalar ve Türkiye kurak bölgelerine tatbik imkânlarının araştırılması diğer bir çalışmamızda geniş olarak incelenmiştir [2]. Bu çalışmamızda, dry Farming metodunun tatbikinde zarurî bir şart halinde görülen güç meselesinin Türkiye'deki durumunu incelemek istiyoruz.

Modern dry farming metodlarının lâıyık ile tatbiki için kuru ziraat çiftçisinin elinde kuvvetli bir «güç» bulunması lâzımdır. Filhakika, muhtelif sürmeler, sert anızların bozulması, mibzerlerin kullanılması, ahır hasat artıklı «mulch»'lı anızların bozulması v.s. bütün bu gibi, aynı zamanda muayyen kısa bir devrede yapılması gereken işlerin tam ve zamanında yapılabilmesinin, elde daima hazır bulunan geniş iş kapasiteli bir «güç»ün mevcudiyetile mümkün olabileceği bir hakikattir. Kurak bölgelerde mevcut tabii şartlarla mücadelede bu bakımdan iyi teçhiz edilmiş çiftçinin kazanma şansı çok daha büyüktür.

Halen Türkiye kurak bölgelerinde çiftçinin elinde «güç» olarak çift hayvanları vardır. Hemen münhasıran koyun otlatmaya inhisar eden kurak bölgelerimiz hayvancılığında mevcut, tamamen ekstansif oluş hali, bütün unsurları ile köylünün yegâne gücü olan çift hayvanlarının bakımına da şamildir. Filhakika, gerek sürüler ve gerek her ailenin sahip olduğu bir veya iki çift sığırın beslenmesi hemen münhasıran tabii step otlarına ve kışın da samana dayanır. Bu fena bakım, çift hayvanlarının daimi olarak düşük iş kabiliyetinde olmalarından başka, çiftlik işlerine bilhassa müdahale etmeleri lâzım olan zamanlarda (meselâ ilk yaz sürmelerinde) gereken işleri yapamamalarına sebep olmaktadır.

[2] Erol Tümertekin : «Türkiye Kurak bölgelerinde Ziraat» basılmamış doçentlik tezi. 1955. İstanbul Üniversitesi.

Gene aynı sebep, yani güç kifayetsizliği, köylünün nadasları vaktinde yapamaması, zaman zaman harman işlerinin uzaması, dolayısıyla ekimin gecikmesi; ayrıca, yağmurları müteakip sür'atle ekim yapamaması yani gene sonbahar ekiminin gecikmesi v.s. meydana getirmektedir. Bu mevzuda hüülâsa olarak denilebilir ki, halen memleketimiz kurak sahalarında çiftçilerimizin elinde, çiftlik işlerinin lâyıkı ile yapılabilmesini mümkün kılacak, kuvvetli bir güç mevcut değildir.

Kurak bölge çiftçisine güç temini mevzuunda şu iki şekil üzerinde durulabilir :

1. Hayvan bakımının islâhı,
2. Traktör temini.

Kurak bölgelerimizde hayvan bakımının islâh ve aynı zamanda ekstansif bir hayvancılığa doğru gidiş için iki yol düşünülebilir.

1. Kurak bölge çiftçisine sulanan ufak tarlalar temini.
2. Sulamadan, kurak şartlar altında yetişebilecek olan yeni nebatların yetiştirilmesi.

Bu her iki halin neticesinde entansif bir hayvancılığın teessüsü, kurak bölgelerde ziraat için güç temininden başka, başlı başına mühim bir faaliyete esas teşkil edebilir. Filhakika, kuru ziraat bölgelerimizde ziraatin yanında az çok kuvvetli bir hayvancılığın gelişmesi bu bölgelerdeki ziraat hayatına istikrar temini yolunda (kuru ziraat metodlarımızın lâyıkı ile tatbiki yanında) gayet kuvvetli bir unsurdur. Bu suretle bugün Amerika Birleşik Devletlerinde geniş sulama projeleri ile doğrudan doğruya sulamalı ziraate geçilemeyen sahalarda mevcut kuvvetli kuru ziraat çiftliklerine benzer işletmelerin gelişmesi mümkün olabilir. Filhakika bu gibi çiftliklerin artırılması A.B.D. kuru ziraat sahalarında takip edilen başlıca politikalarındandır. Sulanan veya sulanmayan tarlalarda yetiştirilen yem bitkilerine dayanarak gelişen bu nevi çiftliklerde hayvancılık gelirinin, çiftlik gelirinde yüzde 50 yi bulduğu hatta, geçtiği vakidir [3].

[3] Evans Morris : N. Mexico Dry Farming Areas. Agr. Exp. Sta. Bul. 320, 1945.

Bugün modern Amerikan kuru ziraat çiftliklerinde görülen ve sırf çiftliğin iktisadî bünyesini takviye için yaratılan bu hayvancılık - ziraat münasebeti, diğer bir deyişle, kurak bölgelerde iktisadî istikrar temininde hayvancılık ve ziraatin ikisinin birden ehemmiyeti, memleketimiz çiftçileri tarafından da sezilerek «buğday ile koyun, gerisi oyun» veya «çiftçilik kuşa benzer, tek kanatla uçmaz, iki kanat lâzımdır» (hayvancılık ve ziraat) şekillerinde ifadeye çalışılmıştır.

Bu münasebeti, daha doğrusu, kurak bölge çiftçisinin sadece bir nevi mahsule (hububat) dayanmasının tehlikelerini gören ve şimdi Amerika Birleşik Devletlerinde tatbik yolunda olan sistemi ilk olarak tavsiye eden F. H. Newell'dir.

Newell, 1911 de yayınlanan «Irrigation and Dry Farming» [4] adlı yazısında, «kurak sahalarda muvaffak olmanın en mühim şartı, sulanan, entansif bir ziraate sahne olması lâzım gelen, yani, çeşitli nebatlar yetiştirilen bir tarlaya sahip olmaktır» diyerek aynen şunları ilâve ediyordu; «bu, çok defa vasat bir bahçeden büyük olma-yan sulanan tarla yuvanın kalesidir».

Memleketimizde kurak sahaların geniş bir kısmını sulayacak büyük sulama tesislerinin inşasına intizaren çok daha kolay ve az masrafla, müsait tabii şartların mevcut olduğu yerlerde ufak sulama şebekelerinin kurulması, diğer taraftan küçük akarsular civarında bulunan tarlaların ucuz motorlarla sulanmasını teşvik ve temin mümkündür. Gene bu maksatla yer altı sularından istifade meselesinde de geniş sistemli araştırmaların yapılmasının ehemmiyeti açıktır.

Bir çok seyahatlerimiz esnasında, akarsuların hemen yanısında olan tarlasında kuraklık yüzünden mahsul alamadığım söyleyen müteaddit çiftçilere rastlamış olmamız, yukarıda temas ettiğimiz, kuru ziraat çiftçilerimizi ufak çapta sulamalı ziraate alıştıрма meselesine bilhassa önem verilmesi zarureti ile bizi karşı karşıya getiriyor. Bu alışma meselesinin şüphesiz diğer mühim bir faydası da istikbalde, inşası bitecek olan sulama tesislerinin temin edeceği su vasıtası ile, yeni bir ziraf teknikle karşılaşacak olan kurak bölge çiftçisine ilk tecrübe imkânlarını vermesi olabilir.

Kuru ziraat çiftçisine tabii şartların müsait olduğu sahalarda sulanan bir tarla temini ile sadece hayvan beslemeyi hedef tutan mahsul yetiştirilmeyip, tarlaların büyüklüğü nisbetinde muntıkaya göre sınaî nebatlar, veya sebze v.s. üzerinde de durulabilmektedir.

[4] Desert Farmer, Salt Lake City, Utah 11 Şubat 1911 sayısındadır.

Bu bakımdan memleketimizin geniş kurak sahalarında akarsu boylarında mevcut ufak, sulanan ve mühim mevzii ehemmiyetleri olan sebze ve meyve yetiştirilen muntıkaların bir bakıma benzerleri tesis edecektir.

2. *Sulamadan, kurak şartlar altında yetişebilecek olan yem nebatların yetiştirilmesi.*

Şüphesiz çok daha geniş tatbik sahası bulabilecek ve istihsal için ayrıca masrafa ihtiyaç göstermeyen sistem, kuru iklim sahalarında yetişebilen hububat münavebesine de girebilen yem nebatları yetiştirilmesidir. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde kurak sahalarda bu şekilde yetiştirilen ve çok iyi neticeler alınan yem nebatları mevcuttur [5].

Memleketimizde Ankara Zirai Araştırma Enstitüsünde yapılmakta olan korunga yetiştirme tecrübeleri bu bakımdan çok mühimdir. Alâkadarların kıraçta yetişen korunga nevilerinden iyi neticeler alınmakta olunduğunu ifade etmeleri kurak bölgelerde gerek çiftçiye «güç», gerekse çiftlik ekonomisine istikrar temini bakımından hayvancılığın kalkındırılmasına güzel bir imkân olarak görülüyor.

Kurak bölgelerimizde hayvana yem temini yanında, daha yüksek çekim gücü olan ırklar üzerinde durulması da, ayrıca ele alınması lâzım gelen bir mevzu olarak görülüyor. Çiftçilerimizin halen en mühim güç kaynağı olan hayvanların ıslâhı, kanaatimizce kurak bölge çiftçilerimizin sahip oldukları malî güce de uygunluk gösteren bir mevzudur.

Filhakika, bu suretle, gelirin mahdut olduğu bu bölgeler çiftçileri için tehlikeleri üzerine dikkati çekilen «emeğin entansif bir rol oynadığı bir ekonomiden, sermayenin entansif bir rol oynadığı ekonomiye geçiş [6] hali meydana gelmeyecektir. Burada yeri gelmişken şuna işaret etmek lâzımdır. Kurak bölge çiftçisinde halen mevcut hayvan kuvveti layıkı ile kuru ziraat yapmaya imkân vermemektedir.

Binaenaleyh biz bu noktada (diğer bir çok neticelerinde buluşmakla beraber) «Orta Anadolu çiftçisi nadası umumiyetle gayet

[5] Ralph M. Williams ve A.H. Post : «Dryland Pasture Experiments at the Central Montana Branch Station, Moccasin, Montana, Montana State College Agricultural Exp. Station, Bozeman Montana, Bul. 431, 1945.

[6] Wilhelm von Flüge : «Orta Anadolu'da Zirai İşletme meseleleri» İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 10, No. 1-4, 1949, s. 122-144.

dikkatle ifa etmekte ve çift hayvanları bunun için kendisine lâzım gelen zaman bakımından kifayet etmektedir» fikrinde olan Flügge'den ayrılıyoruz. Modern kuru ziraat metodlarının tatbiki mevzuunda köylünün bugünkünden çok daha fazla bir şekilde tarlası ile meşgul olması lâzımdır. Kanaatimizce Flügge mevzuada daha çok iktisadî cepheden bakmakta, Türkiye Kurak sahalarında mevcut tabii şartlar altında daha verimli bir ziraat sisteminin teesssi için lüzumlu olan hususları ihmal eder görülmektedir. Meselâ, «Makine iktisaden ve ziraat teknik bakımından ancak sonbaharda kullanılabilir» demesi bu mşahedemizi teyit etmektedir. Diğerk taraftan Flügge nadasın muvaffak olabilmesi için müteaddit sürümler yapılması lüzumuna da işaret ederek «bu işin makine ile yapılması benzin, mazot gibi muharrik maddelerin sarfedilmesini iltizam eder ki, çiftçi mevcut malı kudretile bu işin altından kalkamaz» demektedir. Netice itibarile müellif orta Anadolu ziraat ekonomisini temelinden değiştirecek bir vasıta olmadığı kanaatine vardığı makina istihdamını, makina temini için yapılması gereken masrafları işletme ve tamir masraflarını ve gereken muharrik maddelerin çiftçinin rantabilitesi mutazarrır olmaksızın karşılayamayacağını ileri sürmektedir.

Kurak bölge çiftçilerimiz için kuvvetli bir gücün lüzumu karşısında, bu gücün hayvanla mı yoksa makina ile mi temin edilmesinin daha iktisadî olduğunun incelenmesinde, tabii, iktisadî ve beşerî şartların müsait olduğu sahalarda hayvancılıkla ziraat arasında esas itibarile yem nebatları yetiştirmekle mümkün olabilecek olan ziraat ve hem de hayvancılığın karşılıklı olarak faydalanabilecekleri sıkı bir münasebetin doğması mevcut şartlar karşısında en istifadeli bir sistem olarak görülüyor.

Kıraçda yetişen yem nebatları veya sulanan (mevcut akarsulardan veya yeraltı sularından basit motorlar vasıtasile su temini) tarlalarda yetiştirebilecek olan yem nebatları, dolayısıyla elde edilebilecek olan daha kuvvetli hayvanlar, yani hususî bir sermaye yatırımı icab etmeden kuvvetli bir güce sahip olma hali, hiç olmazsa uzun bir müddet için — daha kuvvetli bir iktisadî bünyeye sahip oluncaya kadar — kurak bölge çiftçilerimiz için uygun görülmektedir.

Kurak bölge çiftçilerine gücü olarak makinenin mevcut iktisadî, beşerî v.s. şartlar altında ne derece tavsiye edilebileceğinin tetkikine geçmeden evvel, hayvancılığın islahada evvelce temas ettiğimiz çiftçiyi mümkün olan yerlerde kuru ziraatin yanında sulanan ufak

bir tarla temininin zikrettiklerimizden başka, bilhassa memleketimiz için mühim olan rolüne kısaca temas etmek istiyoruz. «Sulama işlerini bilen çiftçiler Türkiyede (bilhassa kurak sahalarda) azdır. Bunların yetiştirilmesi ise, uzun nesillerin tecrübeleri neticelerine bağlıdır.» kanaatine varan Flügge, kuru ziraat sahalarında sulamaya geçerken muhtemel tehlikeleri şöyle anlatıyor : «Türkiyede sulanmış arazi temini için şimdiye kadar kaideden bütün bir bölgeyi kavrayan muazzam sulama projeleri yapılmıştır. Bu gibi projelerin gerektirdiği muazzam masraflardan sarfınazar, derhal tatbikleri hususunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Herşeyden evvel kuvvetli güneş ışınlarının tesiri ile yer altı su seviyesi nisbeten yakın olan topraklarda husule gelen muazzam kılcallık hadisesi neticesinde toprağın tuz miktarının artabileceğini düşünmek icap eder. Zira dikkatli ve esas itibariyle çiftçinin tecrübesinden istifade ederek önleyici tedbirler alınmadığı ve bilhassa fazla su akıtılmadığı takdirde böyle bir tehlike kolayca zuhur edebilir. Fakat büyük miktarda sulama her şeyden evvel su tahsisi işi bilen kimselere muhtaçtır. Çiftçinin amprik bilgisinin bu sahada kuru ziraatte olduğundan belki daha büyük bir rolü vardır. Sulama ziraati çok daha fazla şeyler talep etmektedir. Zira kurak bölgede asgari su miktarı mevzubahs olmakta ve çiftçinin kurak bölge ziraatinde öğrendiği usullerin ekseriya tam aksinin tatbiki icap etmektedir».

Flügge'nin belirttiği bu kuru ziraatten sulu ziraate geçişte rastlanılan güçlükler modern ziraat metodlarının tatbik edildiği Amerika Birleşik Devletlerinde de zuhur etmektedir [7]. Bu bakımdan hakikaten ehemmiyetle ele alınması icap eden bir mevzudur. Fakat bizim asıl temas etmek istediğimiz husus, geniş, sulama projelerinin tahakkukundan önce, çok daha kolaylıkla gelişebileceğini tahmin ettiğimiz kuru ziraat çiftçisine, sulanan ufak bir tarlanın temini ile kuru ziraat çiftçisi vasfını kaybetmeden bir yandan da sulu ziraate kendini uydurmak yolunu tutacağıdır.

B — Traktör.

İlk nazarda, tabii şartlarla mücadelede kurak bölge çiftçisinin güç olarak makineye sahip olması, ideal olarak görülmektedir. Fil-

[7] N. Thompson ve Robert L. Berger : From dryland farming to Irrigation, Try-county area, Nebreska», U.S. Bureau of Agricultural Economics, Linkoln, Nebr. 1946.

hakika, bu takdirde, kurak bölge çiftçisi hususî yem nebatları, hayvan yetiştirme v.s. külfetlerinden kurtulacağı gibi görünüşde ne de olsa iptidai bir güç kaynağı olarak görülen hayvanın takadının kat kat üstünde ve geniş kullanılış sahası olan bir kaynağa sahip olacaktır. Fakat, meseleye daha yakından ve dikkatli bakış, makinenin her hangi bir çiftlik işletmesine girişinde çeşitli şartların nazarı itibare alınması zaruretini ortaya koyar.

Şunu hemen tekrar edelim ki, Türkiye kurak bölgelerinde çiftçinin elinde halen hakkı ile mevcut olmayan gücün temini daha verimli ve istikrarlı bir ziraatin en lüzumlu bir şartı olarak karşımıza çıkıyor. Bu, tabii şartların yarattığı ihtiyaç olan güç temininde kuvvetli bir hayvancılık veya makine temini mevzubahisdir. Hayvancılığın kalkındırılması hakkında ana prensiplere temas etmiş bulunuyoruz. Binaenaleyh, makine temininin ve idamesinin de gene memleketimiz şartları muvacehesinde incelenmesi lâzımdır. Tabii şartların çiftçiye kuvvetli bir güç temini zarurî kılması, dolayısıyla makinenin lüzumlu oluş hali, tabii şartlar bakımından ayrıca bir tetkike lüzum göstermiyor.

Ziraî bünye bakımından makine kullanmanın bazı esasları ileri sürülmektedir. Yapılan hesaplara göre hububat çiftliklerinde 300, çok çok 200 hektardan küçük araziye sahip olan çiftliklerde makine kullanmak iktisadî değildir. Amerika Birleşik Devletlerinde Utah'da Logan Ziraat koleji tarafından yapılan bir etüdde 200 den daha az acre'lik (800 dönüm kadar) bir araziye sahip olan çiftçinin makine-leri aynı miktarda araziye sahip olan çiftliklerle müştereken satın alması tavsiye edilmektedir [8]. Bu etüddeki tavsiyenin makinele- rin imal edildiği yakıt, yedek parça ve sairenin bol ve ucuz olduğu Amerika Birleşik Devletlerinde yapılmış olması şayanı dikkattir. Böyle bir hesaplamanın Türkiyemiz gibi, makinenin bizzat kendisi dahil yakıtının yedek aksamının, lastiğinin her şeyinin ithal edildiği, ayrıca makineden kuru ziraat şartları altında dahi tam bir istifadenin, teknik ziraat metodlarının henüz yayılmamış olması dolayısıyla temin edilememiş olduğu memleketlerde yapılması çok entere- san ve faydalı neticeler ortaya koyabilir. Türkiye ekonomisi hak- kında 1951 de mufassal bir rapor veren Amerikalı bir heyet mem- leketimiz hakkında kabaca da olsa bir fikir sahibi olmamıza imkân verecek olan şu hesaplamaları yapmıştır :

[8] Norah E. Zink : «A dry farming region in Utah», Economic Geog- raphy vol. 16, num. 3, s. 281-298. 1940.

Hububat ziraatında traktörün ancak 200 hektarlık araziye sahip olan çiftliklerde iktisadî olarak kullanılabileceğini bildiren bu rapora göre, arazisi 100 hektardan yukarı olan sadece 6182 çiftlik bulunan Türkiye'ye 7000 tane bu çiftlikler için, 1000 adet Devletin işlettiği çiftlikler ve 2000 tane de diğer küçük işletmelere olmak üzere azami 10000 traktörün kâfi gelebileceği bildirilmektedir [9]. Ayrıca kurak bölge çiftçisinin fazla borç altına girmesinin tehlikeli olabileceğini de belirten rapor «makine kullanılmasından doğan sermaye masrafları işletmenin gelirine uygun olmalı, yani rantabiliteyi mutazarrır etmemeli» diyerek makineleşmenin tehlikelerine dikkati çeken Flügge'nin fikirlerine uygunluk göstermektedir. Makine kullanılmasını iktisadî cepheden mütalâa eden bu tetkiklerde, gerek Amerika Birleşik Devletlerinde gerek Türkiyede daima kurak bölge iklim şartlarında makinenin 200 hektar veya 2000 dönümlük bir araziye sahip olan çiftliklerde kullanılabilmesinin tesbiti esnasında, mevzubahs çiftliklerde makinenin iptidai ziraat usullerine göre çalıştırılacağı nazarı itibare alınmamaktadır. Diğer bir deyişle, bu tetkikler teknik bir kuru ziraat sisteminde makinenin istihsaldeki payı ve saireyi hesap ediyor ve çiftlik gelirine göre makine kullanmanın iktisadî olup olmadığını aydınlatmaya çalışıyor.

Bu suretle yukarıda zikrettiğimiz gibi, kuru ziraat şartları icabı olarak, tarlaların her yıl ekilememesi hesaplarda nazarı itibare alındığı gibi, aynı şekilde teknik kuru ziraat metodlarının hakkı ile tatbikinde bile zaman zaman karşılaşılacak olan fevkalâde fena hava şartları [10] dolayısıyla düşük istihsal yılları da hesaba katılmıştır. Filhakika, bu suretle müstakbel rizikolar da hesaba katılmış oluyor. Hava şartlarının istihsal üzerinde diğer iklim muntıkalarından çok daha fazla rolü olan bu gibi kurak sahalar arasında yer alan ve hemen tamamen tabii şartlara bağlı olarak yürüyen ilmi kuru ziraat tekniğinin yayılmamış olduğu Türkiye kurak sahalarında makineleşmenin iktisadî cephesinin incelenmesinde memleketimizin bu hususiyetinin de ihmal edilmemesi lâzımdır.

Yeri gelmişken burada yeniden belirtmek isteriz ki, makinenin çiftlik ekonomisi meselesinde münhasıran kurak bölgeler bakımın-

[9] The Economy of Turkey, Baltimor 1951, s. 74. Amerikalı mütehasızların raporu.

[10] Mevzubahis bölgelerde kuraklığın yanında «don» tehlikesi veya zamansız sıcak rüzgârlar ve saire de mahsul üzerinde mühim tesirler meydana getirir. Bak: Tümertekin, Erol : «Türkiyenin 1954 buğday istihsalı hakkında bir araştırma» Türk Coğrafya Dergisi, Yıl XII, sayı 13-14, s. 174-179.

dan mütalâasını yapmaktayız. Memleketimizin nemli ziraat sahaları veya sulanan ziraat sahaları mevzuumuz dışındadır.

Tekrar mevzua dönelim, memleketimizin bu hususiyeti ile kastedilen kurak bölge ziraatimizin teknik usullere dayanmaması halinin, diğer bir deyişle tabiat şartlarına son derece dağlılık, makineleşme, dolayısıyla, istihsali sağlam temellere bağlanmamış olan çiftçiye istihsal vasıtası olarak makinenin, yani büyük bir malî yatırımın veya borcun tavsiye edilmesinde, evveleminde nazarı itibare alınmasının ehemmiyeti aşikârdır.

Kurak bölge çiftçisi makinelerin bedelini yegâne gelir kaynağı olan mahsulünden ödeyecektir. Mahsul miktarı ise, takip ettiği ziraat usulü ve mevcut iklim şartları dolayısıyla gayri muayyendir. Bu şartlar elele vererek mahsul üzerinde o derece menfi bir hal yaratabilirler ki, çiftçi o yılki mahsulün karşılığı ile borç taksitlerini veremediği gibi, müteakip yılın tohumluğunu bile ödünç almak zorunda kalır.

Görülüyor ki, bu meselede kurak bölgelerimizde mevcut ziraat teknik ve ziraatin coğrafi karakterlerinin mühim bir yeri vardır.

Kurak bölge çiftçilerimizin makineleşmesinde, iktisadî cepheden sonra, nazarı itibare alınması gereken, çiftçilerimizin beşerî hususiyetleri, hasletleri v.s. dir.

Beşerî hususiyet tabiri ile, köylülerimizde asırlardan beri devam edegelen hayvan kullanma mahareti, hayvana alışık olma keyfiyeti ifade edilmek isteniyor. Makine ise tamamen yepyeni bir şeydir. Kullanılmasında olduğu kadar, bakımında da hususî bir itina ve alışkanlık lâzımdır.

Nihayet, makineleşmenin sadece kurak bölgelerimize mahsus olmayan, bütün memlekete şâmil olan diğer bazı cephelerinin de tetkiki, bu yeniliğe intibakda faydalar temin edebilir. Mevzuumuzla doğrudan doğruya alâkalı olmayan bu meseleler arasında, yedek parça ve yakıtın bol ve ucuz olmasını temin, müteaddit tamir atölyelerinin kurulması zaruretleri misal olarak gösterilebilir.

Buraya kadar, kurak bölge şartlarında çiftçiye güç temini için mevcut iki imkânı gözden geçirdik. Hayvancılığı kalkındırma ve makine temini şartlarının ilkinin, kurak bölge çiftçilerimizin iktisadî bünyesine, memleketimizin bu bölgelerinin coğrafi karakterine daha uygun olduğu görülmektedir. Bununla beraber, birbirine adeta sebep ve netice şeklinde bağlı olduğu görülen ziraat yolu ile hayvancılığı kalkındırma, dolayısıyla güç temininin tahakkuku, diğer

bir deyişle, halen kurak bölge ziraatinde yeter bir şekilde mevcut olmayan «güç» ün entansif bir hayvancılık vasıtası ile temini, bir takım şartlara bağlı olarak gecikecektir. Filhakika, hayvancılığın kalkındırılması için ileri sürülen ana düşüncelerden her ikisi de, gerek sulanan tarla temini ile yem nebatları ekilmesi, gerek kıraçta yetişebilen yem nebatlarının tecrübeleri yapılp, geniş mikyasta istihşalatın başlaması, nihayet daha kuvvetli hayvan ırklarının yetiştirilmesi, her şeyden evvel zaman ve devamlı çalışmaya bağlı olan işlerdir. Gerek bu vakıa, gerek halen memleketimizde cereyan etmekte olan geniş mikyastaki makine ithal hareketleri, büyük bir çiftçi kütesinin, iktisadî kudretlerini hesaba katmadıkları intibahını verecek bir şekilde göstermekte oldukları makineye sahip olma arzularının müşahedesi, makinenin ziraat kullanılış sahasında yaratmakta olduğu durum hakkında ileri sürülen bazı fikirleri gözden geçirmemiz ve kendi düşüncelerimizi açıklamak fikrini veriyor.

Kurak bölge çiftliklerinin umumiyetle gayet küçük işletmeler halinde olduğu Türkiyede münferit işletmelerin makine kullanmak için iktisadî kapasitelerinin münakaşa mevzuu olduğunu görmüştük. Bu vaziyet makinenin köy cemaatine veya kooperatiflerce kollektif bir şekilde kullanılması hususunda ortaya sık sık tekliflerin atılmasına âmil olmuştur.

Flügge, bazı şartlar altında, böyle bir teşkilâtın mümkün olabileceğini kabul etmekle beraber, mühim mahzurların da husule gelebileceğini ileri sürmektedir. Filhakika (ekim müddeti esnasında) tarla her istenilen zamanda işlenemez: Bu müddet zarfında hava ekseriya çok değişiktir. Yağmurlar umumiyetle sıktır. Ve binaenaleyh yağ toprağı sürmek çok tehlikelidir. Evvelce tayin edilmiş muayyen günler zarfında makineyi münferit çiftçinin emrine âmade kılan her teşekkül — tatbikatta mevcudiyeti için mücadele eden ekonomiler arasında kavga ve münazaalara sebebiyet vermeden makine kuvvetini münferit işletmelere tévzi eden yegâne imkân budur — bu şartlar altında muvaffakiyetsiz bir ekim yapılmasını mecburî kılacaktır. Diğer taraftan bu hususa, Anadolu çiftçisinin mutlak ferdiyetçiliği de inzimam etmektedir. Anadolu köylüsü Rusya'nın Mir sisteminden veya Güney Slav memleketlerinin büyük ailelerinde tatbik edilen kollektif çalışma tarzından bihaberdir. İklim şartları neticesinde derhal çift sürmeye geçilmesi zarureti karşısında köyle ciddi kavgalarının vuku bulması muhtemeldir».

Bu mütalâalarla makinenin köy cemaatleri veya kooperatiflerce kollektif bir şekilde istihdamını tehlikeli gören Flügge, «eğer ma-

kine kuvveti üzerinde ısrar ediliyorsa, çiftçilere muayyen bir ücret mukabilinde çift sürme işini gören ufak hususî teşebbüslerin finansmanım» daha uygun buluyor. Bu bakımdan N. Kıraç'ın teklif ettiği ziraat aletleri taksiciliği sistemine yaklaşıyor.

Merhum N. Kıraç 18 Mayıs 1954 de Yeni İstanbul Gazetesinde yazdığı ve sonradan Türk Ekonomisi mecmuasınının 131 inci sayısına iktibas edilen «Ziraat Aletleri Taksiciliği» adlı makalesinde ziraat aletlerinin de taksiler halinde kiralanarak işletilmesini tetkik ederek fikirlerini şöyle ifade etmektedir. «Esasen memleketimizde biçer-dğerlerle ekin işlemek ve bazı bölgelerde tarlaları traktörle nada ettirmek gibi şekillerde bu taksiciliğin fiilen başlamış bulunduğunu da görmekteyiz. Bugünlerde bir çok biçer-dğer sahiplerinin makinelerini Orta Yayladan bilhassa Konya bölgesinden Güneydoğu ve Seyhan bölgelerine indirdikleri ve oralarda makinesi bulunmayan çiftçilerle bağlantılar yaparak harmanlarım kaldırmak istediklerini görüyoruz. Bu bölgelerde Mayıs sonunda başlayan hasat ve harman işleri Temmuz iptidalarında başlayan Orta Anadolu harman işlerine bir mani teşkil etmemektedir. Yalnız bir mevkide çalıştırıldığı takdirde normal olarak senede 30 günlük bir iş imkânı bulan bir biçer-dğer bu sayede 60 gün çalıştırılabilmekte ve makineler kendilerini daha az zamanda amorti etmektedirler». Bu pasajdan sonra «Amerikada bir çok müteşebbisler bir kaç biçer-dğer ve kamyonları ve seyyar kararghları ile güneyde işe başlayarak tam 100 günlük bir faaliyet devresi içinde mesailerini kuzeyde bitirmektedirler. Bu taksicilerin bazıları hususî tayyareleri ile makinelerini takip ve iş sahalarına daha evvel uçarak bağlantılarını temin etmektedirler», dedikten sonra ziraat aletleri taksiciliğinin ziraat Bankası kanalı ile memleketde bir meslek olarak organize edilmesini teklif etmektedir. Kıraç'ın kanaatince, ziraat aletleri taksiciliği iyi organize edilince, yani müteşebbislerin makine edinmeleri kolaylaştırılınca, iş baremi teşbit olununca ve iş yaptıranların masrafları banka kredisi ile denince bir taraftan kk çiftilerin her türlü tarla işlerinin makine ile yapılması mümkün olacak, bir taraftan da şimdiye kadar bir türlü düzgün bir şekilde başarılamayan Tarım Bakanlığının bazı hizmetleri daha muvaffakiyetli tatbik sahası bulacaktır».

Teklif, üzerinde durulup meselenin esaslı olarak ele alınıp incelenmesine sebep olacak değerdedir. Filhakika, maksat çiftlik işlerinin tam ve zamanında yapılması olduğuna göre, makinelerin rantabl ve o nisbette de bilgili ve düzgün çalışmasını temin edecek

olan böyle bir organizasyonun faydaları aşikârdır. Bu suretle bilhassa kurak bölge çiftçilerimiz (şüphesiz ufak işletmeler) mahzurlarına dikkat çekilen ağır sermaye yatırımları, makine kullanma, bakım ve saire tehlike ve güçlüklerine katlanmadan teknik ziraî metodları tarlalarına tatbik edebilecek olan «güç» ü temin edebilmiş olacaktırlar.

Bu vasıta ile gelişen ziraî istihsal ve gelirle de hayvancılık - ziraat münasebetlerinin yeni esaslara göre kurulması, şüphesiz daha kolaylıkla vuku bulacaktır. Meseleyi mevzuumuz çerçevesi dahilinde mütalâa etmekte olduğumuz için, gene, daha ziyade Türkiye kurak bölgeler çiftçilerinin ve esas itibarile modern ziraat metodlarının hakkı ile tatbiki için «güç» temini meselesinde yaptığımız bir müşahedenin verdiği bir fikri açıklamak istiyoruz.

Müşahede, Türkiyede mevcut 19 Devlet üretme çiftliğinden 17 sinin kurak sahalarda olmasıdır. Fikir de, bu işletmelerde mevcut ve daha da ilâve edilebilecek olan, ziraî aletlerin bölgede kullanılmasıdır. Cetvelde görüldüğü gibi, halihazırda bu çiftliklerde 500 kadar traktör mevcuttur. Ayrıca, bir çok ziraî aletler de vardır. Başlıca hububat istihsal bölgelerimiz olan kurak sahalarda çok müsait bir şekilde yayılmış bulunan bu Devlet çiftliklerinin mevcudiyeti, ziraî ekipmanların bir yerden diğer bir yere gitmesinde sürat ve kolaylığı temin edecek bir şekildeki karayolları inşaatında bilhassa son yıllarda görülen gelişme, bölge ziraî faaliyetlerinde bu çiftliklerdeki âletlerin kullanılması fikrimize daha müsait bir çehre veriyor. Kanaatimizce iktisaden makine kullanılmasının münasip görülmediği küçük kurak bölge işletmelerimizde ziraat işlerinin Devlet tarafından finanse edilecek hususî şirketlere ait ziraî aletlerin yerine bu Devlet işletmelerindekilerin kullanılması daha uygun olacaktır.

Bu maksatla gerek alet, gerek eleman bakımından hususî surette genişletilecek olan bu ekipmanın kurak bölgelerimize bu şekilde tatbiki esas itibarile iki şekilde faydalı olacaktır. 1. *İktisadî bakımdan*, 2. *Ziraî teknik bakımından*.

İktisadî bakımdan meydana gelecek olan duruma, evvelki izahatımızla temas ettiğimiz gibi, kurak bölgeler çiftçisinin zayıf iktisadî bünyesinin kaldıramıyacağı ağır yatırımların yapılmasının önlenmesi vakıası faydalı bir netice olarak misal verilebilir. Filhakika, sadece ufak bir ücret mukabilinde esash ziraî işlerini yapabilecek olan çiftçi en müsait bir şekilde güç temin etmiş olacak-

tır. retin derecesini tayin ve tesbit Devlet tarafından yapılacağı için, herhangi bir ayarsızlık ve saire ihtimali çok az olacaktır.

Bu sistemin ikinci, belki de daha mühim olan faydası ise, modern zirai tekniğin kurak sahalarımız çiftçilerine tatbiki bir şekilde öğretilmesidir. Bu suretle evvelce mükemmel birer kuru ziraat tecrübe istasyonu olabileceklerine işaret ettiğimiz bu Devlet retme çiftlikleri teknik ziraatın yayılması mevzuunda üzerlerine diğer bir vazifeyi de almış olacaktırdır. Filhakika, gerek zirai usullerin gerekse makine kullanmanın bu yolla köylüye öğretilmesinin faydaları açıktır.

Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğüne Bağlı Devlet Üretme
Çiftliklerinin Mevcut Ziraat Aletleri

Çiftliklerin Adları	Bağlı Buldukları		Çiftliklerde		
	Vilâyet	Kaza	Binek oto	Kamyon	Traktör
Altınova	Konya	Kadınhanı	8	36	55
Alparslan	Muş	Merkez	5	4	27
Balâ	Ankara	Balâ	4	8	17
Ceylan Pınarı	Urfa	Viranşehir	15	76	143
Çiçekdağı	Yozgat	Çiçekdağ	5	3	9
Dalaman	Muğla	Köyceğiz	3	5	19
Gelemen	Samsun	Merkez	4	1	18
Gök Höyük	Amasya	Merkez	4	4	7
Gözlü	Konya	Kadınhanı	8	38	43
Hatay	Hatay	Reyhanlı	4	3	12
Koçaş	Niğde	Aksaray	3	2	4
Konuklar	Konya	Kadınhanı	4	4	12
Malya	Nevşehir	Kırşehir	8	30	39
Polatlı	Ankara	Polatlı	8	31	54
Türk geldi	Kırklareli	Lüleburgaz	3	.	6
Ulaş	Sivas	Merkez	3	9	14
İğdir	Kars	İğdir	3	6	38
Turunç gitler	Hatay	Dört Yol	2	1	4
Guaycı	Antalya	Merkez	.	.	1
Y E K Ü N	19		94	261	522

Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğüne Bağlı Devlet Üretim
Çiftliklerinin Mevcut Ziraat Aletleri

Mevcut Ziraat alet ve vasıtalarının çeşit ve miktarları

Pulluk	One-way	Diskharo	Rotwceder	Hubbat Mibresi	Biçer döğeri	Selektör	Tanker	Seyyar tamirhane	Balya Makinesi	Pamuk Mibzeri	
52	16	18	13	50	51	31	3	1	4	.	338
36	18	15	8	20	18	9	2	1	3	.	166
9	4	1	4	5	9	11	1	.	2	.	75
193	36	47	13	104	155	59	6	2	4	3	856
12	3	7	1	5	6	3	1	.	2	.	57
20	5	2	.	4	4	4	.	1	3	4	74
19	3	5	.	4	2	1	.	.	.	3	60
7	4	.	2	4	4	3	5	.	2	.	41
49	14	8	10	28	40	36	2	1	3	.	283
10	2	4	.	7	6	2	.	1	1	3	57
7	2	3	2	10	4	3	.	.	2	.	42
5	3	.	2	4	6	5	3	.	2	.	47
45	14	13	13	51	36	34	3	1	4	.	291
42	14	16	9	35	32	32	.	1	3	.	280
9	4	5	.	2	3	2	.	1	2	.	36
14	4	8	3	14	10	7	4	.	3	.	90
42	3	2	.	4	1	.	.	.	6	4	113
6	.	2	15
1	2
578	149	156	80	351	387	242	31	9	46	17	2923